

ครูศิลป์ของแผ่นดิน

นายเหลื่อม สิงห์ชัย

ประทุนเกวียน

จังหวัดสุรินทร์

“ ประทุนเกวียน เป็นส่วนที่ช่วยคุ้มแดด คุ้มฝน
พาหนะในวิถีชีวิตของคนในอดีต ปัจจุบันแทบไม่มีใครรู้จัก
ถ้าไม่รักษาไว้ก็คงจะสูญหายไปแล้ว
ลุงอยู่กับวิถีของเกวียนมาตั้งแต่เกิด จะขอรักษาสืบสานประทุน
ไว้ให้ลูกหลานได้รู้จัก จนกว่าชีวิตลุงจะจากไป ”

ประทุนเกวียน

เกวียน เป็นพาหนะที่ใช้ในการเดินทางในสมัยโบราณที่ผูกพันกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวไทย มาอย่างยาวนาน เห็นได้จากเรื่องราวเกี่ยวกับเกวียนได้ถูกสอดแทรกอยู่ในนิทาน ตำนานและพงศาวดาร อยู่เสมอ เพราะในอดีตเกวียนถือเป็นยานพาหนะสำคัญที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ มี 2 ล้อเลื่อน เป็นตัวขับเคลื่อนโดยใช้วัว หรือควายเทียมเกวียนเพื่อใช้ในการเดินทาง เป็นเครื่องทุ่นแรงในการบรรทุก สิ่งของ เราสามารถพบเห็นเกวียนได้ในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย จะมีลักษณะรูปทรงและวัสดุในการผลิตเกวียนที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

จนเมื่อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการคมนาคมทำให้การเดินทางมีพาหนะทั้งทางรถไฟ รถที่ใช้เครื่องยนต์ ทำให้การเดินทางมีความสะดวกรวดเร็วกว่าการใช้เกวียน เป็นสาเหตุให้เกวียนไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป ช่างทำเกวียนจึงไม่ได้สืบทอดภูมิปัญญานับแต่นั้น พร้อมกับความนิยมในการใช้ประทุนคู่กับเกวียนก็มีให้เห็นน้อยลงไปด้วย หากไม่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ ผลงานที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนไทยที่มีมาแต่โบราณก็จะสูญหายตามไปด้วย ดังนั้นการรื้อฟื้นภูมิปัญญา “ประทุนเกวียนโบราณ” เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ไว้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผลงานยังคงปรากฏให้เห็นต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

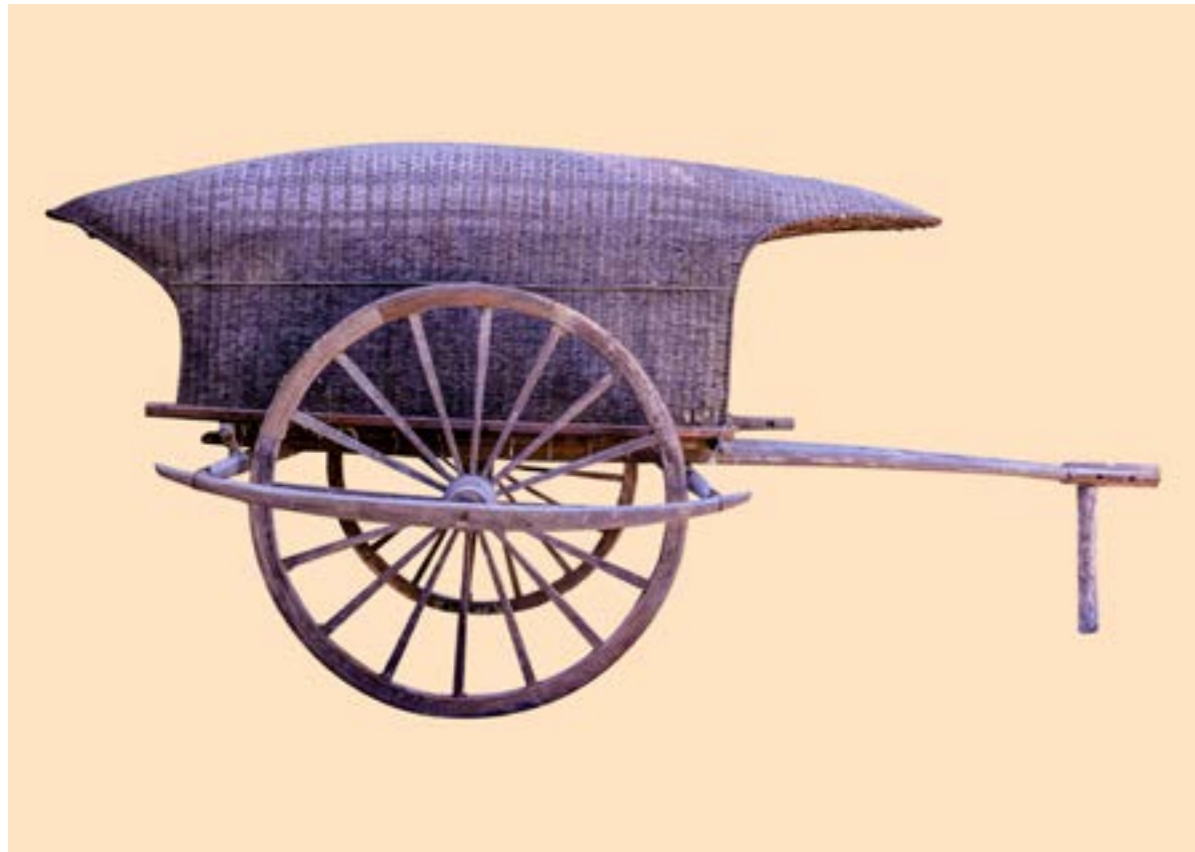
การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นายเหลื่อม สิงห์ชัย เกิดและเติบโตมาในครอบครัวเกษตรกร จึงจำเป็นต้องสร้างสรรค์เครื่องมือ เครื่องใช้เพื่อใช้งานในครัวเรือนด้วยตนเองตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เช่นเดียวกับการทำ “ประทุนเกวียน” ที่นายเหลื่อมได้เรียนรู้วิธีการทำจากคุณพ่อ (นายสุข สิงห์ชัย) ตั้งแต่อายุเพียง 10 ปี เริ่มจากทดลองขึ้นโครงเกวียนด้วยตนเอง ด้วยการนำไม้ไผ่มาสานขึ้นรูปเป็นโครง จนสามารถนำมาประกอบเป็นประทุนเกวียนได้สำเร็จเป็นคันแรก เมื่ออายุได้เพียง 15 ปี

นายเหลื่อม ฝึกฝนและพัฒนาฝีมือของตนเองเรื่อยมา ด้วยการลองผิด ลองถูก จากการนำคำสอนของบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ และเล็งเห็นว่าเป็นงานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

จึงตัดสินใจทำประทุนเกวียนเพื่อประกอบเป็นอาชีพหลัก เลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวเรื่อยมานับจนถึงปัจจุบัน ด้วยการเล็งเห็นถึงความเปลี่ยนแปลง และความนิยมใช้ประทุนเกวียนที่เคยมีให้เห็นในวิถีชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลาย ในวันนี้กลับมีให้เห็นน้อยลงอย่างน่าใจหาย ผู้คนจากต่างถิ่น รวมไปถึงคนรุ่นหลังแทบไม่เคยเห็น และไม่รู้จัก จึงเป็นสาเหตุให้นายเหลื่อมตั้งมั่นที่จะสืบสาน ด้วยการนำทักษะและประสบการณ์ในการทำ “ประทุนเกวียน” มาพัฒนาและต่อยอด เพื่อให้คนรุ่นหลังยังคงได้สัมผัสและรับรู้ถึงคุณค่าของเกวียนที่ถือเป็นเครื่องมือในการทำมาหาเลี้ยงชีพของคนในอดีต สืบทอดต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นเวลากว่า 50 ปี

ประทุนเกวียน

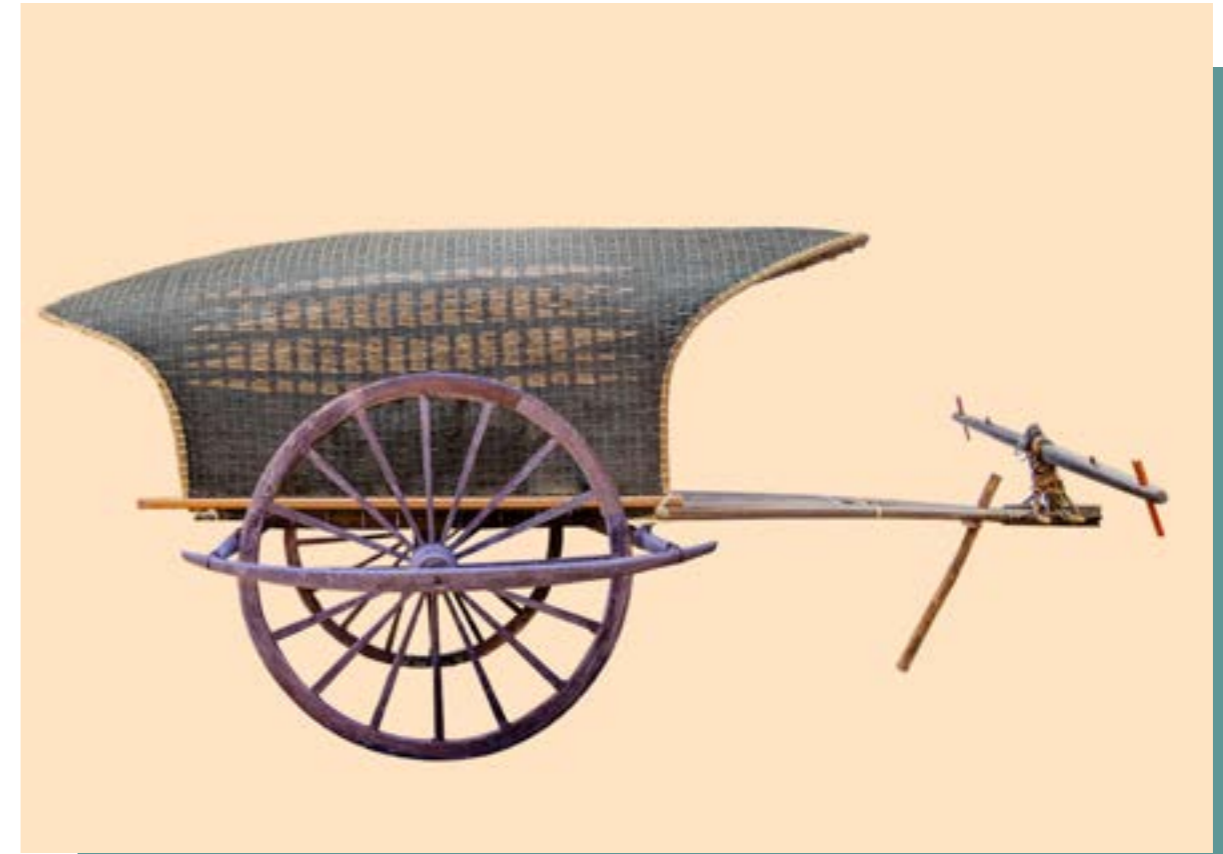
ประทุน (หลังคา)

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

เกวียนในภาคอีสาน มีโครงสร้างและรูปลักษณะคล้าย เกวียนภาคกลาง และภาคใต้ แตกต่างกันที่เกวียนภาคอีสาน จะมีประทุน (หลังคา) วางครอบ เพื่อใช้กันแดด กันฝน สำหรับให้ผู้นั่งโดยสารเดินทางไกล ภาษาถิ่นอีสานเรียกว่า “พวง” เป็นพาหนะที่ได้รับความนิยมอย่างมากในอดีต เพราะเกวียนสามารถใช้บรรทุกคนและสิ่งของเพื่อใช้ในการเดินทาง แม้พื้นผิวถนนขรุขระหรือเต็มไปด้วยโคลนตม เกวียนก็สามารถเดินทางผ่านไปมาได้จนถึงจุดหมายปลายทาง

การสร้าง “ประทุนเกวียน” หรือ พวง ของชาวอีสาน 1 เล่ม ใช้เวลาประมาณ 1-2 เดือน พิถีพิถันตั้งแต่การคัดเลือกวัตถุดิบที่ดี และหาได้ในท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างผลงาน โดยนิยมใช้ใบปะอาว ใบลาน หวาย เปลือกกระโดนป่าและไม้ไผ่ ที่หาได้ในท้องถิ่นนำมาสร้างสรรค์ด้วยเทคนิคที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การสร้างประทุนเกวียนได้อย่างถูกต้องตามหลักโครงสร้างตามแบบโบราณต้องยึดหลักความสมดุลเป็นสิ่งสำคัญ ให้สามารถใช้วิ่งเทียมเกวียนเพื่อขับเคลื่อนได้จริงโดยไม่ล้มคว่ำ

ประทุนเกวียน

นายเหลื่อมเรียนรู้วิธีการทำประทุนเกวียนจากคุณพ่อ ด้วยการทำขึ้นเพื่อนำมาใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง ไปไร่ ไปนา นายเหลื่อมได้นำองค์ความรู้จากประสบการณ์ การทำงานประทุนเกวียน ที่ได้รับการถ่ายทอดและสั่งสม มาจากบรรพบุรุษ โดยมาสร้างผลงานด้วยการทำโครงสร้าง ประทุน 3 ชั้น เพื่อให้ทนทานต่อแดด ลม ฝน แต่ละชั้น มีส่วนประกอบที่สำคัญประกอบด้วย

1. ชั้นใน ชั้นโครงหลังคาด้วยไม้ไผ่หนามที่มีความ เหนียวคงทน ขนาดความยาว 7 ซ้อย่าง และใช้หวายใน การผูกมัดข้อส่วนต่าง ๆ ให้เชื่อมต่อกัน

2. ชั้นกลาง บุหลังคาประทุนด้วยใบปะอาวหรือใบลาน เพื่อใช้สำหรับกันแดด กันฝน

3. ชั้นนอก สานทับด้วยไม้ไผ่หนามที่มีความยาว 1 ซ้อย่าง ทาทับด้วยสีแดงที่ได้จากการต้มเปลือกกระโดนป่า จากนั้น ทาเคลือบด้วยน้ำซีโคลนอีกชั้นจนเนื้อไม้ไผ่กลายเป็นสีดำ เป็นที่มาของคำว่า “พวงดำ”

โครงชั้นใน

โครงชั้นกลาง

โครงชั้นนอก

ขอบ

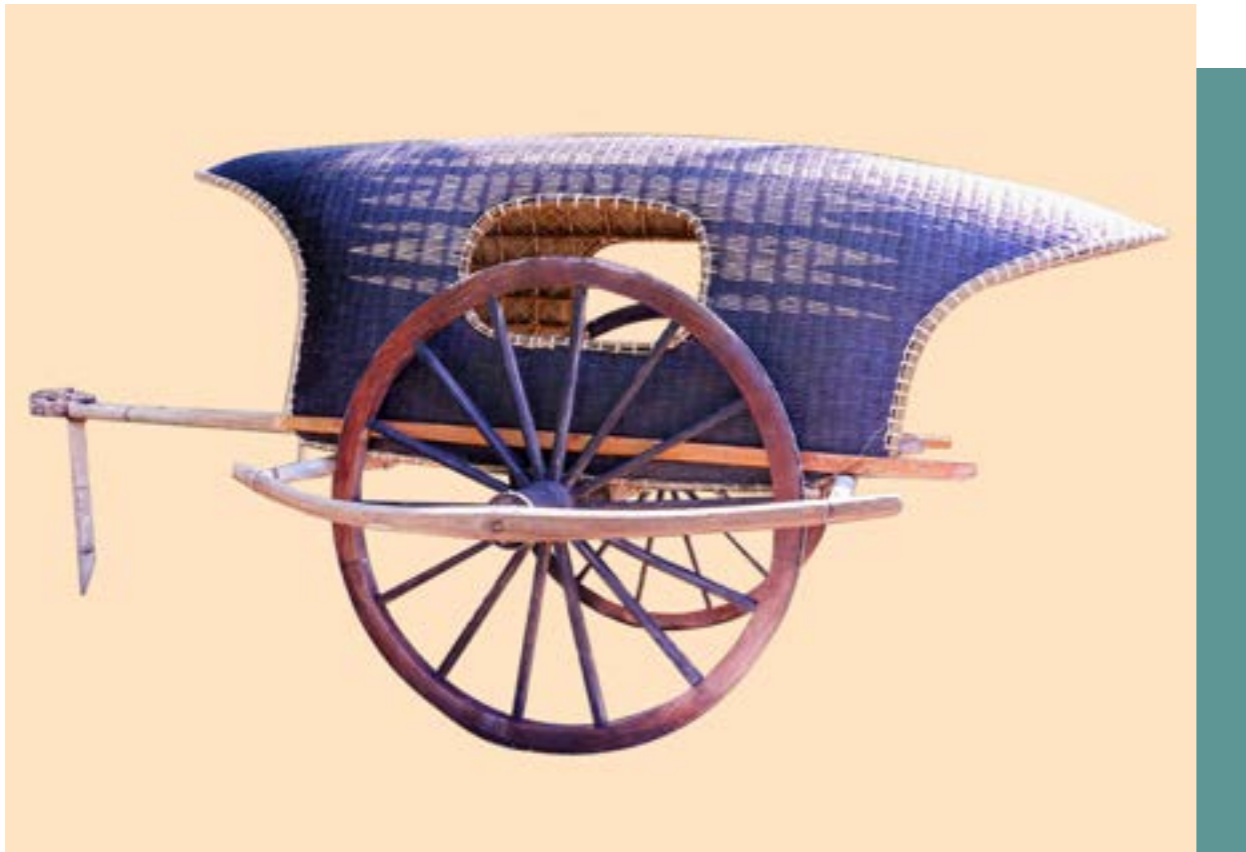
เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ในการสร้างสรรค์ประทุนเกวียนฝีมือของ นายเหลื่อม คือ ความโค้งของตัวประทุนที่สมดุลถูกต้องตามหลักโครงสร้างตามแบบโบราณ เมื่อนำมาวางครอบลงบนเกวียน จะทำให้เกวียนกับตัวประทุนมีความสมดุลกันอย่างพอดี เมื่อใช้วัวหรือควายเทียมเกวียนเพื่อขับเคลื่อนจะไม่ล้มหรือคว่ำ และสามารถใช้งานได้อย่างจริง

ประทุนเกวียนฝีมือนายเหลื่อม มีอายุการใช้งานที่ยาวนานด้วยความแข็งแรงของโครงสร้างที่ถูกสานขึ้นถึง 3 ชั้นตามแบบฉบับโบราณที่เกวียนต้องมีชั้นใน ชั้นกลางและชั้นนอกเพื่อเพิ่มความแน่นหนา และคงทนแข็งแรงด้วยการเลือกใช้ไม้เนื้อแข็งในส่วนของล้อเพื่อให้เกวียนรองรับน้ำหนักสิ่งของที่บรรทุกซึ่งมักจะมีน้ำหนักมาก

ตลอดจนรับแรงกระแทก และแรงเสียดสีตลอดเวลาที่ใช้เดินทาง

เทคนิคการสานขึ้นรูปโครงประทุน สานด้วยไม้ไผ่ขัดกันไปมาให้ชิดสนิทกัน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ทักษะฝีมืออันชำนาญ จึงจะทำให้ไม้ไผ่แต่ละซี่ไม่มีช่องโหว่กันแดด กันลม กันฝนได้เป็นอย่างดี เสริมสร้างความแข็งแรง คงทนให้กับประทุนเกวียนอีกชั้นด้วยเทคนิคการทาน้ำกระโดนป่า และทาทับด้วยซีโคลนให้ความคงทนมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกวียนที่สร้างจากฝีมือนายเหลื่อมแต่ละเล่มมีอายุการใช้งานที่ยาวนานนับ 10 ปี

ประทุนเกวียน

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

นายเหลื่อม ได้นำประสบการณ์การทำงาน “ประทุนเกวียน” ที่สั่งสมมาจากบรรพบุรุษ มาฝึกฝนสร้างผลงานและพัฒนาฝีมืออย่างต่อเนื่องเพื่อนำมาใช้ได้จริง และได้ออกแบบให้ประทุนเกวียนสามารถถอดออกได้เมื่อแดดไม่ร้อน เพื่อให้เกวียนมีน้ำหนักเบาลง สามารถเดินทางได้รวดเร็วขึ้นด้วยวัสดุจากธรรมชาติที่มีคุณค่า และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานในอดีตที่หาดูยากในปัจจุบัน

ด้านการพัฒนาผลงาน ในอดีตเกวียนที่มีประทุนใช้ เป็นพาหนะในการเดินทาง ปัจจุบันเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป การใช้ประทุนเกวียนจึงแทบไม่มีให้เห็นแล้ว นายเหลื่อมจึง

ต้องพัฒนาผลงานของตนเองที่นอกจากจะสามารถนำมาใช้เป็นพาหนะดังเช่นในอดีตได้แล้ว ยังสามารถพัฒนาสร้างสรรค์ให้เป็นสิ่งประดิษฐ์ย่อยส่วนให้เกวียนมีขนาดเล็กเพื่อใช้เป็นของที่ระลึกหรือนำมาประดับตกแต่งสถานที่เพื่อสร้างการรับรู้ให้คนรุ่นหลังยังคงได้เห็นเกวียนอีกทางหนึ่ง ซึ่งได้รับผลตอบแทนจากโรงแรม หรือรีสอร์ทเป็นอย่างดี

ปัจจุบันการทำประทุนเกวียนยังคงรูปแบบผลงานแบบดั้งเดิม และมีการพัฒนาสวดลายให้มีความหลากหลายขึ้นเพื่อความสวยงาม สามารถเพิ่มความตัวอักษรได้ตามความต้องการของผู้ใช้งาน

